

Project Communicatie in Evenwaardigheid

**Een bijdrage aan het welbevinden
in een basisschool**

Vzw De Vuurbloem

Het Meerdere-mindere model... of de Evenwaardigheid?

Het M-m-E model van Pat Patfoort vertrekt van de onderlinge verschillen tussen mensen, hun verschillende behoeften en belangen, en de conflicten die zich op basis daarvan voordoen. Heel vaak stellen we ons dan op in een Meerdere-positie (M): we willen beter zijn, gelijk halen, winnen. Maar dat houdt in dat we de andere persoon in de mindere-positie (m) drukken. Die reageert door zélf naar de M te streven, wat óns dan weer in de m drukt.

Er doen zich dan drie mechanismen voor die telkens geweld inhouden: de escalatie (afwisselend M - m), de geweldketen (je kunt het tegen de andere niet halen, maar je reageert je af op een derde persoon), en het opkroppen (geweld tegen jezelf). (Bijlagen: fig. 1)

Er is echter een geweldloos alternatief om met verschillen en conflicten om te gaan: in Evenwaardigheid (fig. 2). Daarbij wordt niemand Meerdere of mindere, winnaar of verliezer: beiden winnen. (fig. 3)

Station Brussel-Schuman, midden december. Het is nog donker. Liever niet opeengepakt verder met de metro: ik verkies de frisse lucht bovengronds, een stevige wandeling door de kou. Goede keuze: ik geniet in het Jubelpark volop van de rode ochtendgloed achter de kolossale beelden op de triomfboog. Een half uurtje later sta ik in Etterbeek aan de ingang van de Basisschool Koninklijk Atheneum. Redelijk rustige buurt, straatbomen. Van overal stromen de kinderen nu toe... Ik volg enkele ouders met kleine kinderen tot op een speelplaats met veel groen.

In de kleine leraarskamer meen ik al direct een ondefinieerbare, positieve sfeer waar te nemen. Later zal dat vermoeden bevestigd worden - voor zover vier dagen aanwezigheid een betrouwbaar beeld kunnen vormen: dit is volgens mij een school met een fijne bedrijfscultuur. Het moet aangenaam zijn om hier te mogen werken, over andere scholen hoor ik soms geheel andere verhalen...

Zesde leerjaar: Meerdere- mindere posities herkennen

Pat Patfoort van De Vuurbloem¹ arriveert ook en samen trekken we naar een klas van het zesde leerjaar. Juf Annick had onze komst al aangekondigd en wij nemen mee plaats in de kring. Veel nieuwsgierige, vriendelijke ogen op ons gericht; we voelen ons welkom. Iedereen krijgt een sticker op de borst met in grote letters de voornaam, want we gaan veel met elkaar praten vandaag!

Pat stelt zich voor: ze werkt al heel haar leven met mensen en groepen rond conflicten. Die gaan bijna steeds met pijn gepaard. Maar we kunnen leren omgaan met elkaar en met onze conflicten op een manier waar we ons wél goed bij voelen. Dat doet Pat bijvoorbeeld bij gezinsgroepen, of in scholen met leerkrachten en klassen, of met mensen in de gevangenis...

Ook ik stel mezelf kort voor: ik ben Peter, ik werkte al vaak samen met Pat voor haar boeken en brochures, en ik kom nu opnieuw opschrijven wat er in de klas allemaal gebeurt, voor een brochure. Ik zal ook foto's nemen.

Pat steekt van wal: mensen vertonen gelijkenissen, maar ook veel verschillen, ze hebben heel vaak andere kenmerken. We beginnen met een oefening over onze

¹ Vzw De Vuurbloem: verschillend-zijn waarderen, preventie en geweldloze hantering van conflicten, www.devuurbloem.be, info@devuurbloem.be, Generaal Lemanlaan 126, 8310 Brugge

eigen kenmerken. Pat staat op en vermeldt een eigen kenmerk ('ik heb lang haar'), de anderen in de kring die ook lang haar hebben staan ook op. En zo komt de hele kring aan bod: ik draag een bril, ik fiets graag, ...

Wie het vermelde kenmerk óók heeft, gaat rechtstaan.

Tweede fase: iedereen probeert een eigen kenmerk te vermelden waarvan je denkt dat de anderen in de kring dat níet hebben. Enkele leuke resultaten: ik word snel boos, ik heb geen blindedarm meer, ik behoor tot een eeneiige tweeling, ...

Derde fase: we verdelen ons in kleine groepjes van vier of vijf leerlingen; Pat verdeelt de klas door afnummering en motiveert waarom ze de groepjes niet zelf laat kiezen: om zo ook anderen dan de vaste vrienden/vriendinnen eens beter te leren kennen. Elk groepje zoekt nu vier kenmerken die voor elk groepslid

gelden, en vervolgens ook de kenmerken waarin je net van al de anderen in je groepje verschilt. Verbazend, hoe enthousiast de kinderen aan het werk gaan. Een paar gemeenschappelijke kenmerken die dan nadien, opnieuw in de grote kring, worden vermeld: ik ga graag met andere mensen om, ik hou van muziek, ik haat huiswerk, enz. En natuurlijk zijn er ook unieke verschillen met alle anderen: ik ben Duitser, ik hou van kippen, ik ben meter...

Die oefening vormt vervolgens de basis om samen te begrijpen hoe vanuit verschillen conflicten kunnen ontstaan. Mensen verschillen voortdurend, door andere kenmerken, of ook door andere standpunten. Een probleem ontstaat als de ene mens zijn eigen kenmerken of standpunten de enige goede of juiste vindt, en die van de andere als minder bestempelt, als slecht, als onnozel, als verkeerd of dom. De ene stelt zich dan (Pat tekent op de flap) in de M-positie (Meerdere) op, en zet de andere in de m-positie (mindere).

Als je merkt dat je in die situatie bijvoorbeeld uitgelachen wordt, dan is dat niet leuk. Herkennen jullie dat soms van in de klas, of op de speelplaats? Direct volgen reacties, waaronder: uitlachen, ja, maar hij kon er zelf ook om lachen hoor! Pat grijpt dit voorbeeld aan om uit te leggen dat zogenaamd 'meelachen' door het slachtoffer soms een verdedigingsreactie kan zijn van iemand die zich gepest voelt en dat die persoon daar dan echt wel onder lijdt.

Tijd nu om in groep de tekeningen te bekijken en te bespreken. De kinderen hebben in de dagen voordien

een situatie getekend en soms met een tekstballon verduidelijkt, waarin ze zich slecht, verdrietig, gekwetst hebben gevoeld. Om de beurt mag wie dat wil nu uitleg geven bij zijn/haar tekening. En we leren er heel wat uit. We herkennen de M-m posities, we zien de verschillen die aan de basis liggen. Een meisje vraagt op de tekening of ze mag meedoen, en de anderen keren zich om en gaan weg; ze voelt zich uitgesloten, ‘ze zullen mij wel stom vinden’. Een ander kind staat ook heel alleen in de m-positie als de anderen hem in groep uitdagen: ben je bang, *loser*? Uitleg van Pat: erg hé, maar we doen dat allemaal méér dan we denken, onbewust, vaak ongewild; als we dan de andere in de m zetten, is dat niet omdat wij slecht zijn, maar omdat we niet beter weten. Dát is wat we vandaag willen leren!

Toneelspel toont hoe conflict zich ontwikkelt

Na de speeltijd bekijken we de eerste poster² van Jef en Lien, die hun verschillen in de kijker zet. Wat zou Jef volgens jullie nu denken of zeggen? En Lien? Antwoorden: Jef roept ‘asperge’, of ‘dom blondje’. En Lien antwoordt met ‘dikke patat!’. Maar, reageert Pat, het is beter om iemand wegens zijn of haar andere kenmerken níét in de m-positie te zetten. Want wat gebeurt er dan? In de m zitten is niet leuk, het is lastig, het doet pijn. En dan wil je jezelf daaruit loswerken. Als je geen andere manieren kent dan het M-m systeem, dan blijven mensen dat doen binnen dat

² De posters van Jef en Lien vindt u achteraan in de bijlage

systeem, en wel op drie verschillende manieren³ (mechanismen).

Lien en Jef op de poster verschillen van elkaar. Wat zouden ze elkaar kunnen toeroepen?

³ Zie in de bijlagen: fig. 1

Twee vrijwilligers mogen nu in de kring uitbeelden hoe een ruzie zich kan ontwikkelen, en het blijkt om het mechanisme 'escalatie' te gaan. Pat geeft de mogelijke fasen aan en de spelers beelden het uit: vaak reageer je met scheldwoorden, of non-verbaal (lichaamstaal). Een verdere stap is reageren met je lichaam (bv. slaan), of zelfs met voorwerpen (glas water uitkappen, een mes als wapen).

Hoe kan je met gebaren (lichaamstaal) jezelf in de M zetten en de ander in de m?

Maar ook andere mechanismen kunnen optreden, legt Pat uit: de opgewekte energie van het conflict en van de vervelende m-positie ga je misschien niet op de ander, maar op jezelf beginnen richten: de **'opkropping'**. Dat neemt vormen aan zoals ziek worden, zelfverminking, drugsgebruik, depressie tot zelfs zelfdoding. Of je gaat de energie richten op een derde persoon die niet direct betrokken was: dat is de **'geweldketen'**. Met dezelfde mogelijke fasen als daarnet, bij de escalatie.

Tijd nu om opnieuw in kleine groepjes een toneelstukje uit te werken dat we zo dadelijk zullen spelen in de grote groep. Het begint met een M-m situatie. Alle drie die mechanismen moeten vervolgens in het verhaal voorkomen. Sommige groepjes gaan bijna té geestdriftig op in hun opdracht: de lichamelijke reacties zoals stompen en duwen worden gevaarlijk realistisch uitgebeeld! De juf en Pat moeten af en toe tussenkomen of het loopt uit de hand.

Het eerste toneeltje gaat over pestgedrag, het slachtoffer kropt het erg op, weet niet hoe hij zich kan redden uit de situatie, en niemand die hem ter hulp komt... Mooi gespeeld, en hebben jullie zoiets al in het echt zien gebeuren? Ja klinkt het, uitsluiting gebeurt soms echt. En terwijl we nu slechts toneel speelden voelden we toch echt aan den lijve hoe erg het was, hoe verschrikkelijk het voelde dat zijn vrienden hem in de steek lieten... Het tweede toneeltje vertoont ongeveer hetzelfde verloop, de vernedering van het pestslachtoffer is zó goed gespeeld dat de juf zich naar eigen zeggen moest inhouden om niet tussenbeide te

komen! Iedereen knikt opnieuw: ja, dit hebben we al in werkelijkheid zien gebeuren. Het derde verhaal eindigt zelfs met een zelfdoding.

Het toneel was zó levensecht dat de juf bijna wou tussenkomen...

De tongen komen nu spontaan los. Een meisje vertelt hoe ze zelf ooit pestgedrag had meegemaakt, lang geleden in de kleuterklas en hoe erg het was, haar machteloosheid, ze voelde het na al die tijd nog steeds zeer goed. Maar voor een jongen ligt het veel dichterbij: 'Soms wil ik gewoon niet meer naar school, soms wil ik zelfs niet meer leven!'

Het wordt een lang en diep kringgesprek, waarin veel kinderen aan bod komen. Pat ordent, verwijst regelmatig naar de schema's (M-m, escalatie,

opkroppen enz.). Ze wijst er ook op dat ‘het’ niet altijd aan de anderen ligt, als ze iemand hoort zeggen ‘Zij zijn altijd tegen mij, ik krijg altijd de schuld’. Want misschien is dat alleen een indruk die jij hebt.

Misschien vergis je je. Zeg er dus liever altijd bij: ‘tenminste, dat is de indruk die ik heb’. En het is ook belangrijk om te kunnen inzien wanneer we onszelf in de M-positie plaatsen en om dat te durven toegeven.

Tussenbalans: er zijn conflicten, er zijn M-m situaties, en al te vaak proberen we uit de m te komen door zelf in de M te klimmen. Maar dat is niet de ideale manier, dat is nu al duidelijk gebleken uit de voorbeelden en uit de oefeningen. Straks, in de namiddag, bekijken we een andere mogelijkheid, de ‘**Evenwaardigheid**’. We verschillen van mekaar in kenmerk of standpunt, maar onze verschillen hebben evenveel waarde, er is geen M of m.

Maar ondertussen: wat hebben jullie al bijgeleerd, deze voormiddag? Een greep uit de vele antwoorden: dat we best minder snel iets terugroepen; ik wist niet dat iets wat in het begin nog erg klein is, op het einde zelfs tot zelfmoord kan leiden; we moeten op tijd, in de juiste boodschap, kunnen duidelijk maken wat we verwachten van de ander; dit is allemaal belangrijk om te weten, maar we moeten nog leren hoe we het kunnen doen.

Tijdens de middagpauze praat Pat met een andere leerkracht over problemen in zijn klas, nog nadat ze daar een gelijkaardige sessie had gegeven. Hoe een kind zo sterk reageert omdat ze zich zo diep in de m voelt, en hoe een jongen nooit zijn eigen aandeel kan of wil inzien, ondanks individuele gesprekken waarin de

duidelijke escalatie wordt uitgeplozen. De rol van één van zijn ouders komt ook aan bod. Pat stelt oplossingen voor. Ze biedt ook aan binnenkort zelf nog te helpen met bemiddeling of met een apart consult voor de moeilijkste probleemsituaties.

Zelfonderzoek: niet makkelijk

Namiddag. Ik vraag me af of de kinderen met evenveel geestdrift aan de slag zullen blijven gaan. Worden ze niet moe? Het vraagt toch wel veel opeengestapelde concentratie. Ik bewonder hen; en ook de juf; en ook Pat, wat een energie allemaal!

De volgende oefening, een schrijfopdracht, is individueel en anoniem. Pat zal nadien voorlezen zonder dat het de bedoeling is te achterhalen van wie welke tekst kwam. Het leek me dan ook een gedurfd zelfonderzoek: eens neerschrijven hoe je jezelf - misschien vaak, misschien slechts soms - in de M plaatst tegenover iemand anders die daardoor in de m terechtkomt.

Iedereen doet zijn of haar best, dat is duidelijk, maar achteraf blijken sommigen de opdracht niet begrepen te hebben. Volgende keer beter vooraf - zeker na de lange middagonderbreking - nog eens herhalen wat die M en die m precies inhouden.

Toch zijn er voldoende bruikbare antwoorden die wél als illustratie kunnen dienen: ik wil dan stoer doen en niet met de meisjes spelen, iemand onderbreken, ik stak de schuld op de ander, ik deed mee met de rest (pesten), ik maakte hem belachelijk, ik deed

sarcastisch. Waar dat van pas komt gaat Pat dieper in op het gedrag en het mechanisme, en legt aan anderen die ‘niet mee’ zijn met het verhaaltje, uit waar het om gaat.

De eindconclusie: we willen een andere manier vinden om met verschillen om te gaan en geschillen te regelen zonder zelf in de M te treden. Dat zullen we de Evenwaardigheid noemen.

De leerlingen zoeken nu zelf samen naar andere manieren: een derde persoon zoeken om te bemiddelen, het met elkaar rustig uitpraten (Pat: écht uitpraten is ook luisteren en je eigen bijdrage in de escalatie kunnen inzien en toegeven), een brief sturen als de tegenstander niet wil praten...

Het wordt een beetje moeilijk om nu nog de aandacht van iedereen bij de zaak te houden. Daarom gaan we naar buiten om in de turnzaal die Evenwaardigheid in spelvorm te beleven. Dat doen we met een alternatief voor het klassieke tikkertje, ‘knuffeltikkertje’: je kunt steeds snel per twee gaan staan om wie bedreigd is te ‘redden’. Maar ook kan je wie er aan is en te lang moet lopen, ter hulp komen.

De resterende tijd wordt besteed aan een grondige evaluatie over de volledige dag; de leerlingen vertellen wat ze eraan hebben gehad, hoe ze zich hebben gevoeld, waar ze vanaf nu meer op zouden letten, wat ze anders zullen trachten te doen, wat ze hebben geleerd...

Knuffeltikkertje

Vierde leerjaar: de klas als 'schoolvoorbeeld'

Twee maanden verder. Ondertussen is Pat al in een heel aantal andere klassen op bezoek geweest, en vandaag mag ik erbij zijn in het vierde leerjaar. De juf heeft met Pat vooraf een gesprekje om goed voorbereid te zijn. Er is namelijk een leerling slachtoffer geweest van pestgedrag - jammer genoeg is zij vandaag niet aanwezig om hier te kunnen op inspelen. De juf geeft ook tips om kinderen met bepaalde kenmerken op de meest efficiënte manier te kunnen bereiken.

We krijgen als vanzelf het gedroomde aanknopingspunt in de schoot geworpen. Als Pat zichzelf en het waarom van deze dag voorstelt, heeft ze het over ruzies die mensen ongelukkig maken, zelfs zonder het zelf te willen. Pat werkt ook met gevangenen: ja, ruzies kunnen zó erg uit de hand lopen dat je iemand die je zo graag hebt gezien of misschien nog ziet, verwondingen toebrengt of zelfs vermoordt. Wij willen leren voorkomen dat het erg wordt, wij gaan zelfs leren ruzies vermijden, met je medeleerlingen, je vrienden of je liefje!

Onmiddellijk komen er reacties uit de klas: ik moet wenen en doe mijn kamer op slot als mijn ouders weer eens ruziemaken. Dat is het startschot voor talrijke tussenkomsten over ruzie in het gezin thuis. Pat gaat er dankbaar op in: we stellen dus vast dat we allemaal erg geïnteresseerd zijn om te leren géén ruzie te maken! De juf pikt erop in: maar is ruziemaken áltijd slecht?

Pat: dat hangt af van de manier waarop. Conflicten zijn er altijd, dat is normaal. Je kunt proberen toch te tonen dat je het niet eens bent, dat je boos of verdrietig bent, maar dan op een manier zónder de ander te kwetsen.

We beginnen weer met de oefening van de verschillende kenmerken. Als Pat de klas verdeelt in kleine groepjes weten ze zelf waarom: om een ander te leren kennen en er mee om te gaan i.p.v. altijd je met eigen vriendjes! Het enthousiasme is dermate groot om mee te werken, dat ze al beginnen terwijl de uitleg van de opdracht nog bezig is. Pat loopt van groepje naar groepje om te bevestigen of te corrigeren in de juiste richting. Terug in grote groep wordt goed naar elkaar geluisterd.

Oefening: kenmerken noteren die iedereen van ons groepje vertoont.

Dan de poster van Jef en Lien. De verschillen leiden tot mogelijke ruzies, de kinderen vullen in hoe die verbaal kunnen klinken: klein manneke, dikzak, brillenkas... ik heb mooiere schoenen, ik kan tenminste goed met dieren omgaan... Met die woorden zet Lien Jef in de mindere-positie. Is het leuk voor Jef, denk je? En... gebeurt zoiets ook in onze klas? Dat gaan we nu eens onderzoeken, maar zónder namen te noemen. Je begint je zin daarom met 'soms word ik in de m geplaatst als ik....'.

Er komen veel antwoorden: toen ik een duw kreeg, toen ze zegden dat ik klein was en dat ze me gingen verpletteren, toen ze vieze woorden riepen, toen niemand met mij wou spelen... Pat probeert met het schema telkens aan te tonen wat er gebeurde: aan de basis lag een ander kenmerk (klein), een ander standpunt (ze wilden misschien elk een ander spel spelen?). En... vaak breng je je vriend of klasgenoot in de m hoewel je dat helemaal niet wenste, je bedoelde het zo niet. En toch...

Conflict: schoolvoorbeelden live

Na de speeltijd gaat het over die vervelende m en dat je daar wilt uit ontsnappen. Net op dat moment krijgen we weer een aanknopingspunt uit de groep zelf, want Pat kijkt altijd goed toe en ziet het zo gebeuren: een meisje is boos en lastig. Waarom? Omdat ze het niet kan hebben dat een jongen haar plaagt door een liefdeshartje te gebaren. We gaan er kort op in want dergelijke letterlijke 'schoolvoorbeelden' zijn natuurlijk dankbaar werkmateriaal.

Dat gebeurt even later opnieuw, als we de escalatie bespreken als een van de mechanismen waarmee twee partijen helaas vaak uit de m willen geraken. Een jongen begint na een incidentje te joelen tegen een meisje. Pat én de juf spelen er op in met aan beide partijen de vraag hoe hij/zij zich nu voelt. 'Zij doet niet leuk tegen mij', 'dat doet pijn'. Wat gebeurde, vinden we terug in het schema: escalatie met woorden van de ene, en met ook lichaamstaal bij de ander. Er blijkt ook een hele voorgeschiedenis aan vast te hangen, de escalatie was dus al eerder begonnen! We leren nu luisteren naar elkaars uitleg hoe alles chronologisch heeft plaatsgevonden. En hoe het misverstand ontstond.

Hoe zou het anders en beter hebben kunnen verlopen, zonder M-m? De klas zoekt mee naar oplossingen. Dit conflict zit blijkbaar wel diep, deze tien minuten volstaan niet om er helemaal uit te geraken, vrees ik.

En inderdaad, ik zie hoe tijdens de volgende oefening de betrokkenen blijven bokken of verdrietig in het niets staren. Eens de kleine groepjes autonoom aan het werk zijn, gaat Pat voort bemiddelen bij hen, samen met de juf. En kijk, nog een andere jongen loopt over van verdriet: is ook hij betrokken in dit kleine drama?

Toneel of realiteit?

De vier groepjes voeren hun toneeltje op: een escalatie met al haar mogelijke vormen. Toneel 1: bij het baseballen geeft iemand de bal niet terug, wat leidt tot scheldwoorden, dreigende houding, een gesimuleerd gevecht. Ongeveer hetzelfde scenario in toneel 2 als

een basketter per ongeluk tegen de vlakke wordt gewerkt. In het vierde toneeltje gaat een gepest meisje haar vrienden valselijk beschuldigen bij de leerkracht, die straft en de ruzie wordt nog erger...

Het blijkt tijdens de bespreking dat de verhaaltjes nauw aansluiten bij de realiteit op de speelplaats. Pat: we leren hier vooral uit dat we sneller kunnen inzien dat we anderen vanuit onze M soms in de m zetten, en dat ook het omgekeerd reageren (van m naar M) geen goede oplossing is. En vanuit dat concreet, ter plaatse opgehelderd voorval van daarnet zien we dat de escalatie op een misverstand berust: een verkeerd begrepen, anders bedoelde reactie; zo zie je maar hoe moeilijk het is, en dat je moet proberen duidelijk te zijn en goed te communiceren, vragen te stellen en te luisteren.

Na de middagpauze volgt weer de persoonlijke anonieme zelfbevraging: eens nagaan waar en hoe ik mezelf in de M en de ander in de m zet. Met als klassikale conclusie: het belang van inzicht in eigen handelen. We laten nog even twee in het echt gebeurde conflictjes naspelen, maar de spelers laten het nu niet tot een escalatie komen: 'ik heb dat zo niet bedoeld'. Spijtig genoeg was de grote groep inmiddels wat te onrustig en de aandacht was voor een deel weg.

Pat laat opnieuw in kleine groepjes toneeltjes voorbereiden met de andere mechanismen: de geweldketen en het opkroppen. Ze begeleidt de spelers ook bij het spelen voor de hele klas: hoe voel je je nu, zo klein en geminacht, toon dat eens... We leren bij hoe opkroppen kan leiden tot ziekte, alcoholisme, drugs,

dood, zelfdoding (ja juf, onlangs in de krant: een veertienjarige...),...

Tijdens de speeltijd vraag ik de juf hoe zij erin slaagt altijd zo rustig te blijven, want dat was me opgevallen. Ze antwoordt dat dit innerlijk niét zo is, dat dit misschien zelfs ook een vorm van opkroppen is, maar niet omdat ze zich door sommigen in haar klas in de m gedrongen voelde, wel uit bezorgdheid voor haar leerlingen. Ze beseft ook dat consequent rustig blijven reageren veel nuttiger is dan uitvliegen.

Het kan anders: Evenwaardigheid

Daarna toont Pat de poster van Jef en Lien waarin M-m vervangen is door Evenwaardigheid, en geeft uitleg. Het gaat erom dat we spreken en een oplossing zoeken waarbij iedereen zich goed voelt, en niet dat één van beiden wint ten koste van de ander. En dat kan Pat dan goed illustreren door een oplossing te laten bedenken bij een aantal van de vooraf gemaakte tekeningen. Zoals ook in de andere klassen gaat het over situaties waarin je ongelukkig was gemaakt door iets of iemand.

Zo weent een meisje op haar tekening omdat ze in het zwembad wordt uitgelachen als verliezer van de wedstrijd. Hoe heeft ze toen gereageerd? Niet, ze had niets teruggezegd. Ze had volgens Pat beter iets duidelijk kunnen maken: 'ik vind dit niet leuk', of 'waarom lach jij nu?'. Maar door pesters gewoon te negeren, doe je ze toch ophouden? Nee, zegt Pat, niet altijd, en opletten want er was en is dan de pijn van het opkroppen. Of het kan ook leiden tot zich thuis afreageren op een 'onschuldige' derde persoon.

Een kind had zichzelf in de kleuterklas (lang geleden dus!) getekend: het jongetje had in zijn broek gedaan, was door iedereen uitgelachen, en zelfs door de juf. Een andere leerling weende op de tekening, omdat ze haar moeder had zien wenen. Telkens boeiende verhalen voor Pat om met de groep te bespreken en te bekijken hoe conflicten ontstaan en hoe mechanismen optreden die beter vermeden kunnen worden.

Tekeningen bespreken: “Je had beter kunnen zeggen dat je dat helemaal niet leuk vond, want ze wisten misschien niet dat ze je pijn deden!”

De dag is weer veel te snel voorbij. Bij de evaluatie, nog gauw voor het belsignaal, heeft elke leerling wel iets te zeggen, meestal zeer positief (veel bijgeleerd,

enz.). Opvallend en belangrijk zijn vooral de woorden van de juf: het was vandaag allemaal wel moeilijk, maar dit is iets wat moet groeien, en ieder van ons gaat hard zijn of haar best daarvoor doen!

De kinderen zijn al lang uit de klas verdwenen als we nog met ons drieën aan het napraten zijn. De juf beschrijft de jarenlange problemen met sommige van haar kinderen, polst bij Pat hoe ze best kan reageren in bepaalde gevallen, bijvoorbeeld als je duidelijk weet dat iemand liegt, of als je wil voorkomen dat één iemand zich altijd de beschuldigde gaat voelen. We vinden het alle drie jammer dat de Evenwaardigheid niet sterker aan bod is kunnen komen, maar de aandacht die we aan de opflakkerende conflicten moesten schenken was ook goed besteed. Pat staat in de komende weken nog ter beschikking voor raad of bemiddeling.

Derde kleuterklas: net op de grensleeftijd

Enkele dagen later ben ik alweer op post, dit keer nóg nieuwsgieriger: hoe gaat Pat deze toch redelijk abstracte begrippen en mechanismen uitgelegd krijgen aan kleuters? Vandaag zetten we ons inderdaad op de kleine stoeltjes in de kring met allemaal lieve gezichtjes en grote vragende ogen: de derde kleuterklas. Maar... zó superonschuldig zijn ze niet allemaal: dé grapjas van de klas maakt het al direct moeilijk want op 'wie vindt pijn hebben leuk?', antwoordt hij uitbundig 'ja, ik vind dat heel leuk'. Hij maakte er een spelletje van.

Pat past inhoud en woordenschat zo goed mogelijk aan. 'Vinden jullie het leuk als iemand anders pijn heeft?' Ze spreekt de kinderen bij hun voornaam aan, wat weer mogelijk gemaakt wordt door de sticker op hun borst.

Zelfs deze kleintjes hebben vooraf een tekening gemaakt. We leggen ons allemaal gezellig bij elkaar op de grond en de maker van de tekening vertelt. Het is niet altijd makkelijk, soms moeten we naar een vertaling in kleutertaal zoeken. 'Grote zus doet mij pijn.' 'Hoe doet ze dat, door te commanderen?' Gefronste wenkbrauwjes, natuurlijk. 'Door te roepen tegen jou?' bleek een betere formulering. Een ander kind wil - als enige - geen commentaar geven bij haar kunstwerk. Maar haar lichaamstaal en de tekening zelf

zeggen ons genoeg: iemand had haar pijn gedaan en ermee gelachen.

Soms moeten we naar een vertaling zoeken in kleutertaal: niet altijd even makkelijk...

Tekeningen vertellen kleine verhaaltjes

Na een zestal tekeningen stapt Pat wijselijk over naar de eerste poster van Jef en Lien, want de aandacht voor elkaars tekeningen verslapt. Waarin verschillen Jef en Lien? De kleuters werken goed mee: dik-dun, boos-bang, voetbalt-speelt met hondje, broek-rok. Pat legt nu uit dat kinderen deze verschillen soms goed of soms slecht vinden van de ander: ze vinden zichzelf dan beter, zetten zichzelf hoger (hoger getekende M) dan de ander (lager getekende m). Ze zeggen dan tegen de ander iets dat die niet leuk vindt. Zoals wanneer Lien zegt: jij bent maar een kleine dikzak! Of Jef: en jij

kunt niet voetballen! Probeer nu eens zelf andere dingen te vinden die ze aan elkaar zeggen en de ander zo in de lage kleine m zetten? Het komt wel tot 'Jef zegt dat Lien een lelijke gele kleur draagt', maar veel meer komt er niet uit. De juf vindt dat logisch: hier in deze fijne klas zetten ze zich weinig in de M-m positie tegenover elkaar!

We keren terug naar de tekeningen en bekijken er weer een aantal getekende conflictjes. Pat vult telkens het verhaal aan. Papa deed mij pijn, dat is niet leuk. Pat: misschien vond hij zelf iets niet leuk van jou? Of: Ik tekende hartjes en de anderen doen mij na en beginnen dat ook te doen, dat is niet leuk. Pat: maar wéten ze dat, heb je hen gezegd dat je dat erg vindt? En kijk, nu weten ze het wél en zullen ze je misschien niet meer na-apen! Of: ik werd geslagen. Pat: dan zetten ze je in de kleine m, en dan willen we ons wreken en zetten we onszelf in de grote M.

Gebeurt zoiets soms in de klas? Ja toch wel, zo blijkt. En een ander: ze hebben aan mijn haar getrokken. Pat: wat kan je dan wél doen? Zijn er kindjes die dan zeggen 'ik vind dat niet leuk, slaan (of aan mijn haar trekken), want dat doet pijn'? Veel vingertjes gaan de lucht in. Pat: en stoppen ze dan? Soms wel. Als het niet stopt, wat kun je dan nog wel doen? Het zeggen aan de juf, en die luistert dan ook naar het andere kindje. Pat: en let op, soms gebeurt dat ook per ongeluk! In elk geval, als je in de kleine m zit, is het niet leuk en is het goed als je dat duidelijk zegt.

Posters en veel voorbeelden nodig

Alles dringt zeker niet bij alle kleuters door, we zitten hier echt op een grens: sommigen begrijpen de M en de m, voor anderen is het te abstract, en het is voor Pat moeilijk om de juiste taal te vinden. En soms vinden we toch weer een 'schoolvoorbeeld' terwijl het zich live voor onze ogen afspeelt. Een tekening gaat over 'een kindje dat altijd maar naast mij wil komen zitten en ik vind dat lastig'. Pat speelt het eventjes met haar na, en vraagt dat het 'slachtoffer' gewoon zegt 'ga nu asjeblieft eens niet naast mij zitten'. En even later zien we het in het echt gebeuren! Pat laat dit keer gewoon 'stop daar nu mee' zeggen, en wijst erop dat het zo goed is: het andere kindje weet het nu duidelijk.

De kleuters gaan even naar beneden op de speelplaats rondrennen, en in een gesprek tussen Pat en de juf hoor ik dat er in de andere kleuterklas eerder die week wél een groot aantal kinderen 'mee' was, die klas had minder moeite met die abstracte M-m. In die klas lukte het zelfs om de Evenwaardigheid uit te leggen met kleine voorbeeldjes. We zitten hier echt op de grensleeftijd. We leren ook dat het voor een buitenstaander (Pat) veel moeilijker is dan voor de leerkracht zelf. Dus als die vertrouwde juf of meester er dagelijks mee werkt, kan ongetwijfeld toch veel bereikt worden.

Een jongetje had al met ongeduld in de ogen gevraagd wanneer we met de tweede poster van Jef en Lien zouden beginnen. Hij en Pat gaan nu aan de hand van die poster toneeltjes spelen (ruzie).

Het lukt goed en de kinderen kijken toe. Maar natuurlijk is het de bedoeling om géén ruzie te maken. Dat staat op de derde poster. De juf levert de oefenstof vanuit het klasgebeuren: de kinderen zitten soms per twee aan één computer en dat kan tot ruzie leiden. Hoe kunnen we dat goed regelen? Door gelijk te verdelen, zegt een kindje. Om beurten dus, dat is 'gelijk' zoals op de poster. Zodat we allebei blij zijn.

Nu durft Pat toch op de escalatie ingaan en slaagt ze erin de kinderen te laten spelen hoe ze vanuit de m naar de M gaan met woorden (jij bent lelijk! - dat doet pijn als je dat hoort zeggen hé?), met je gezicht of je handen (tong uitsteken), met de rest van je lichaam (slaan, bij de haren trekken),...

Een halve dag is heel snel voorbij. Gelukkig verzekert de juf dat de kinderen hier zeker zélf op zullen

terugkomen. Op deze leeftijd hebben de kleintjes vooral voorbeelden nodig. De posters blijven ook in de klas hangen en zij zal ze nog lang blijven gebruiken. De juf had opzettelijk deze dag niet inhoudelijk voorbereid met de kinderen opdat ze niet te snel zouden zeggen of denken dat ze dit alles toch al kenden. Pat beaamt: ik breng alleen de basis, het zijn jullie, leerkrachten, die er nu elke dag mee aan de slag kunnen.

Tweede leerjaar: dankbare voorbeelden

Half maart, de lente hangt vandaag in de lucht. We zijn te gast in het tweede leerjaar. Zoals voor het eerste leerjaar en de kleuterklassen beperkt het bezoek van Pat zich tot een voormiddag, een hele dag zou te zwaar zijn.

Merkwaardig toch, hoe het elke keer weer anders verloopt: in de voorbeelden van de kinderen hoe het tot ruzies komt, komen vandaag eerst de meningsverschillen naar voor, en niet de andere kenmerken die bijvoorbeeld tot uitsluiting of tot uitlachen leiden. 'In de zandbak wilde ik een zandkasteel bouwen maar iemand anders wou een tunnel maken', 'de ene wil tikkertje spelen en de ander verstoppertje'. En wat gebeurt er dan? 'Niemand geeft toe en we worden boos', 'ze beginnen te roepen', 'misschien wordt er gevochten'...

Pat geeft die gedragingen een plaatsje in haar M-m schema en legt uit: wie boos roept of uitscheldt of slaat, zet zich boven de ander, hij zet zichzelf in de M; en de ander ver-*nedert* hij, door hem in de m te zetten: ik wil dat het gebeurt zoals ik het wens, ik moet winnen en ik zal dus proberen te zorgen dat jij zult verliezen. Die ander gaat zich de mindere voelen, hij voelt zich gekleineerd, klein gemaakt, ver-*nederd*.

Maar ruzies kunnen ook ontstaan gewoon omdat we anders zijn, omdat we verschillende kenmerken

vertonen. Je kunt ook iemand uitlachen omdat hij bijvoorbeeld klein is en jij groot. Gebeurt dat soms in deze klas? Ja, voorbeelden volgen vlot: iemand mag niet meespelen omdat hij niet goed kan voetballen; of uitgelachen worden 'omdat ik 20 heb op mijn toets en zij een nul kreeg'...

De eerste oefening in kleine groepjes gaat weer over kenmerken die tot M-m kunnen leiden. Terug in grote groep knoopt Pat telkens gevolgtrekkingen vast aan de voorbeelden, en er wordt heel aandachtig geluisterd. 'Jij mag niet meespelen want je bent niet mooi': is het leuk om dat te horen? Nee, beeld je eens in dat ze dat over jou zeggen... Ze hebben je zo in de m gezet en je voelt je verdrietig of slecht, en je wil daar uit verlost geraken. We gaan met twee toneelspelers eens voordoen hoe dat gewoonlijk gebeurt.

Levensecht toneel, een arme pop en prachtige tekeningen

De opdracht is: wat doe je, wat zeg je als iemand je zo in de m zet. Twee vrijwilligers spelen het echt voortreffelijk: de ene beledigt de ander door hem 'Afrikaantje' toe te roepen, deze scheldt terug, het komt tot een licht handgemeen. Zo'n goed toneel dat ze spontaan applaus krijgen op het einde! En we hebben een mooie illustratie van de escalatie, een vorm van ruziemaken. Om naast woorden ook de lichaamstaal, het lichaam en voorwerpen te illustreren zetten we een pop in het midden en we werpen haar in allerlei gebaren en gezichtsuitdrukkingen lelijke dingen toe. (De pop mag achteraf even getroost worden, daar is ze wel aan toe).

Een nieuwe poster van Jef en Lien toont die vier fasen van de escalatie. Dan gaan we het in kleine groepstoneeltjes ook zelf spelen. Weer borrelt bij de voorbereiding de creativiteit volop. Dat zien we als de toneeltjes opgevoerd worden. Pat: 'Maar hoe voelde dat, toen de ruzie zo erg werd?' 'Het deed echt pijn bij mij vanbinnen', 'ik voelde de angst dat hij met de stoel zou slaan'.

Pat: 'Die dingen gebeuren hier op school, maar kan het ook thuis voorvallen, tussen kinderen en volwassenen?'

'Ja: ik was in de m omdat ik het eten niet lustte en ik riep stomme mama, ik wil jouw puree niet opeten';

Pat: 'En zo heb jij je mama in de m gezet. En hoe was het zover gekomen: misschien omdat je mama geen spaghetti in huis had? Het is geen goede manier, we moeten zoeken naar iets waarbij niemand in de M of in de m moet vertoeven. Hoe kunnen we dat bereiken in de voorbeelden?' 'Aan mama vragen waarom ik geen spaghetti in plaats van puree mag eten', 'afspreken: eerst dit spelletje en dan het andere' (Pat voegt toe: 'Vraag dan best nog aan elkaar of dat voorstel oké is'), 'om beurten op de betwiste computer'...

Bij de bespreking van de tekeningen over iets dat ons ongelukkig maakte, komen opnieuw dankbare voorbeelden aan bod.

- 'Zus speelde spook en ik was echt bang en weende.' Pat: 'Je zat in de m. Hoe lossen we dat op? Door te zeggen: stop alsjeblief, we zijn echt bang.'
- Een kindje kon het nog net gezegd krijgen en begint dan te snikken: 'Ze spreken Frans onder

elkaar en ik begrijp hen dan niet.’ Pat: ‘Dat is echt sterk dat je dat zo durft zeggen. Zij hebben zich in de M gezet maar misschien zonder het te beseffen? Ik hoop dat ze dit gehoord hebben. Gebeurt het nog eens, maak het dan gewoon duidelijk: ik heb dit niet graag. Dat is Evenwaardigheid.’

- ‘Mijn broer lacht me uit.’ Pat: ‘Wéét hij dat je dat erg vindt? Zeg het hem!’
- ‘Ik ben verliefd en ze lachen mij uit.’ Pat: ‘En dat is zó mooi, iedereen zou mee gelukkig moeten zijn. Dat zouden we met de hele klas moeten afspreken.’
- ‘Mijn zussen roepen op elkaar en ik had hen al gezegd dat ik dat niet leuk vind. Het maakt me triestig.’ Pat: ‘Zij zouden hun conflicten in

Evenwaardigheid kunnen oplossen. Misschien kan jij hen eens wat uitleg geven over escalatie!’

- ‘Ik was in de modder gevallen en ze lachten me uit.’ Pat: ‘Weer iets dat we bijleren; lachen kan echt pijn doen. Als we toch lachten, hoe kunnen we het goedmaken?’ ‘Door sorry te zeggen.’

Zoals in elke klas volgt ook hier op het einde een evaluatie door de kinderen. ‘We hebben geleerd wat lief is en wat niet lief is’, ‘die toneeltjes...: als dat écht was geweest zou dat zó triestig zijn...’, ‘ik ga mijn best doen om geen escalatie te doen’.

Interview met directrice Katinka Boeykens

Wat bracht u ertoe om Pat Patfoort met dit project naar uw school te halen?

Ik werkte reeds meerdere malen samen met Pat Patfoort, een tiental jaar geleden voor het eerst. Ik kan me niet meer zo goed herinneren waar ik voor het eerst van haar M-m model hoorde, maar ik vermoed destijds via de website van Jeugd en Vrede⁴. Onze school koos voor dit project enerzijds vanuit de leervragen van het team tijdens het vorige schooljaar: hoe kunnen we de leerlingen onderling, maar ook leerlingen met leerkrachten, op een aanvaardbare, respectvolle en empathische manier met elkaar leren omgaan?

Door de ervaring die ik reeds had met de manier van werken van Pat, wist ik uiteraard dat het geheel van de communicatie zou aan bod komen, wat voor mij ook een dieperliggend doel was. Ik probeer zelf model te staan in deze vorm van communicatie, maar om er met alle leerkrachten bewust mee aan de slag te gaan is de theoretische achtergrond voor alle betrokkenen noodzakelijk.

⁴ Deze vzw rond vredeseducatie heet inmiddels **Tumult**

Hoe oogt het resultaat, achteraf bekeken?

Aanvankelijk waren er zowel believers als non-believers. Door echter op elke personeelsvergadering praktijkcases vanuit de Evenwaardigheid te bespreken, heb ik de indruk dat ook de non-believers stappen zetten. En het vergt toch wel een hele omslag. Het is een cultuurwijziging waarbij de leerkrachten wel eens worstelen met hun positie als leerkracht. Ook de personeelsleden die er sterk in geloven zijn nog op zoek naar de manier om met dit model om te gaan in alle mogelijke conflictsituaties. Ik stel vast dat de toezichters van voor- en naschoolse opvang het er moeilijker mee hebben dan de leerkrachten.

Wat de leerlingen betreft heb ik wel het gevoel dat ze wel degelijk begrijpen waarover het gaat. In sommige situaties gaan echter de emoties de bovenhand nemen en vergeten ze even het communicatiemodel van de Evenwaardigheid. In gesprekken kan je hen er wel weer naartoe brengen. De realiteit is dat die gesprekken in het begin veel tijd en energie vragen van de leerkracht, die daarenboven zelf nog zoekende is.

Ikzelf zat mee in het klasje tijdens een sessie bij de kleuters. Daar kreeg ik wel de indruk dat de theorie niet volledig aankwam. Ik bleef wel niet aanwezig bij de oefeningen. Achteraf hoorde ik echter via de zorgcoördinator dat die theorie in de laagste klassen van de lagere school wél lukte. Ik kon dat zelf ook vaststellen bij gesprekken met de leerlingen. Misschien kan even met kleuterjuffen gebrainstormd worden over mogelijke manieren waarop dit op kleuterniveau kan worden gebracht.

Wat betreft ouders: ook Pat kon samen met ons de beperkte aanwezigheid op de voor hen ingerichte infoavond vaststellen. Toch staan nu een heel aantal ouders er wel achter. Anderzijds kampen we ook met een aantal ouders die straffen vragen als hun kind door een ander gekwetst werd. Ook daar dienen we steeds in gesprek te gaan.

Ziet u lessen die we kunnen trekken voor een volgende keer? Wat kunnen we anders aanpakken, welke zijn de positieve punten?

Het feit dat we dit project uitwerken in alle geledingen van de school betekent een enorme kracht die je nooit kan realiseren wanneer je slechts met een deelteam aan de slag gaat. Het enthousiasme van de spreekster maakt samen met de laagdrempeligheid waarmee gewerkt wordt, dat het gedachtegoed toegankelijk is voor iedereen - behalve voor de kleuters: zie hierboven.

Wel dienen we ons te realiseren dat er steeds verdere opvolging nodig blijft om het gedachtegoed werkelijk te implementeren, het als het ware op te nemen in ons DNA. Gezien ik wel al enige ervaring mocht opbouwen met dit model kan ik grotendeels zelf instaan voor de opvolging. Uiteraard zijn we blij dat Pat waar nodig ook voor opvolging kan worden aangesproken. Scholen waar het gedachtegoed voor iedereen nieuw is zullen het daarom wel moeilijker hebben om het werkelijk te implementeren in alle geledingen.

Interview met enkele leerkrachten:

Kristel (4de leerjaar), Christel (3de kleuterklas), Annick (6de leerjaar), Katrien (2de leerjaar)

Hoe werd het project voorbereid voordat Pat in de klas kwam?

Kristel: Er was eerst de uiteenzetting van Pat op personeelsvergaderingen en op de infoavond met ouders. De kinderen hebben een tekening gemaakt van een situatie waarin ze zich ongelukkig voelden. Die mocht niet met de dood te maken hebben. De communicatie daarover mocht duidelijker, zo wist ik niet dat het te maken moest hebben met een situatie waarin ze ongelukkig waren t.o.v. een andere persoon.

Christel: Die aparte vorming voor het team leerkrachten was heel leerrijk en deed ons even stilstaan bij de manier waarop we omgaan met conflicten tussen collega's onderling en tussen de kinderen van de klas. Ook de kleuters lieten we op voorhand een tekening maken over een situatie die ze niet leuk vonden. Die hebben we dan meteen samen besproken. Als juf heb ik er nog bijgeschreven waarover het verhaaltje ging, omdat sommige kleuters dat achteraf niet zo goed meer weten.

Katrien: Ik was op de personeelsvergadering gevoelsmatig zelf al heel snel 'mee' met het gedachtegoed, door mijn belangstelling en ervaring met psychotherapie. En in mijn klas heb ik vlak voor de

komst van Pat zelf al wat uitleg gegeven, want een collega bij wie ze al in de klas was geweest had me op de hoogte gebracht dat de gebruikte terminologie niet makkelijk was voor de kinderen.

Blijven jullie er na de komst van Pat in de klas mee voortwerken?

Annick: We hebben het er sindsdien regelmatig over gehad als er een conflict (op til) was. De posters werden er soms bijgehaald als ondersteuning, maar dat hoeft nu zelfs niet meer. Tijdens klasfora wordt er regelmatig ook expliciet over de Evenwaardigheid gesproken. Dat moet ook wel...: veel kids kunnen heel goed verwoorden hoe het mechanisme van een bepaald conflict verloopt maar de daaropvolgende stap, het evenwaardig communiceren, kan nog meer geïmplementeerd worden.

Kristel: Ook bij ons wordt er dagelijks nog naar Pat gerefereerd als er ruzies zijn, ook in het wekelijkse klasforum. Vooral het woord 'escalatie' wordt vaak gebruikt en de leerlingen weten heel goed wat het betekent. Er wordt heel veel verwezen naar de posters als er iets in de klas gebeurt. Het woord Evenwaardigheid komt ook vaak aan bod bij de leerkrachten maar wordt minder in de mond genomen door de leerlingen.

Christel: Voor de meeste kleuters was het op het moment zelf van de sessie met Pat te moeilijk en te theoretisch. Zeker voor anderstalige kleuters zijn begrippen als Evenwaardigheid, Meerdere-mindere positie of escalatie te hoog gegrepen. Maar één kleuter

heeft het wel goed begrepen en gebruikt de termen nu nog altijd wanneer er iets gebeurd is in de klas. En sinds het project met Pat hanteren we in de klas het Evenwaardigheidsmodel. We oordelen niet over elkaar dat iets of iemand minder goed is dan een ander. En dat werkt wel degelijk.

Bij conflicten wordt er steeds naar beide partijen geluisterd en zoeken we samen naar een oplossing. Conflicten komen het meeste voor tijdens de speeltijd en daarom overleggen we voor de speeltijd kort met al de kinderen wat ze gaan doen en wie met wie wil spelen. We maken ook gebruik van een spelletjeskoffer.

Katrien: We komen er constant op terug. Het is goed dat we een houvast hebben, we zijn met de hele klas erg blij met de drie posters van Jef en Lien. Met de conflicten die er waren in de klas gaat het al veel beter. Ruzietjes worden met de 'waarom'-vraag en met M-m ontrafeld en opgelost.

De klas zelf is vragende partij dat ik met dit model in de hand blijf ijveren voor een 'goede' klas, voor samenwerking. Ik vind het belangrijk dat we bijvoorbeeld zwijgen, niet omdat het moet, maar omdat we er zelf voor kiezen. En dat we vooral werken met positieve bevestiging. Ik ben er zelf ook rustiger door geworden!

Juf Katrien: “De klas zelf vraagt om het MmE model te blijven toepassen!”

En wat vonden jullie zelf van het hele project? Welke punten moeten we behouden en welke moeten bijgeschaafd worden?

Kristel: De toneeltjes om de escalatie uit te leggen waren heel goed en vormden ook zeer duidelijke

voorbeelden voor de kinderen. Zij hadden dat deel heel goed begrepen. Ik vond persoonlijk dat we veel te lang bij 'ruzies/problemen' bleven stilstaan: een hele voormiddag. Terwijl het juist de bedoeling was dat de leerlingen die Evenwaardigheid gingen ontdekken. Ik bleef hier echt op mijn honger zitten en vond het jammer dat ze die Evenwaardigheid niet hebben kunnen oefenen.

We hadden enorm veel toneeltjes, situaties moeten kunnen spelen waardoor ze die Evenwaardigheid goed konden ontdekken, meer dan alleen de theorie erover. Hierdoor weten ze nu heel goed wat er gebeurt bij een ruzie, maar niet hoe ze die evenwaardig kunnen benaderen. En dat zorgt voor ons (als leerkrachten) voor moeilijke discussies. Ook voor mezelf had ik dit eens willen zien, want Evenwaardigheid voor mezelf is niet evident als je zelf niet gewoon bent om het toe te passen.

Een ander gevolg: door er nu bewuster mee om te gaan, worden alle ruzies besproken en uitvergroot. Hierdoor ontstaat er net veel meer wrevel tussen de leerlingen. Het lijkt wel alsof ze niets meer van elkaar verdragen. Elke kleine ruzie of onverdraagzaamheid wordt gemeld. Het lijkt nu alsof ze zonder onze hulp, bemiddeling, niets meer kunnen oplossen.

Annick: Ik vind het wel interessant om met mijn leerlingen dieper op conflict - of het nu met anderen of met jezelf is - in te gaan, de mechanismen in te zien. Maar ook bij ons is daar een groot stuk van de dag ingekropen. Het onderdeel 'evenwaardig communiceren' zelf zou iets langer geduurd mogen

hebben, een dag is snel voorbij! Daarom vind ik het heel nuttig (en eigenlijk noodzakelijk) dat leerkrachten op voorhand zo'n studiedag krijgen zoals in ons geval. Zodat we verder kunnen oefenen en stilstaan bij concrete situaties waar men evenwaardig communiceren kan aanleren.

Ik vind het een goede houding, dat evenwaardig communiceren. Maar één groot nadeel binnen het onderwijs dat die houding belemmert of in de weg staat, is de tijdsdruk. Een goed gesprek vergt tijd... en die hebben wij niet in het onderwijs. Op bosklassen bijvoorbeeld kon ik gemakkelijk eens een kwartier met een leerling gaan praten en dat doet dus wonderen: tijd kunnen nemen om te luisteren en te praten.

Toch een optimistische noot om te eindigen: die twee bekende heethoofden die ruzie maakten over een basketbal die ze beiden claimden. Ik zeg: 'Mannen, het escaleert... geef die bal even aan mij en ga effe tot rust komen.' Waar ik anders een hele hola terug zou krijgen, gaven ze die nu braaf af en tien minuten later stonden ze er terug met een plan dat ze zelf samen had bedacht. Eén zinnetje en het was opgelost!

Kristel: Ik herinner me haarfijn die eerste keer dat ze het woord 'escalatie' gebruikten zonder mijn aanzet.

Katrien: De nawerking blijft belangrijk. Het is voortdurend aan de weg blijven timmeren. Het vraagt energie, het gaat inderdaad soms ten koste van de vakken want het vergt tijd. Maar dan is dat maar zo; ik redeneer dan: dít is nú belangrijk, we halen dat later wel in. Het model dat we van Pat Patfoort leerden is

een houvast in onze communicatie. Ik voel hoe we als klas naar elkaar toegroeien, ik voel mezelf ook groeien als leerkracht, en dat is een goed gevoel.

Interview met Pat Patfoort

(De Vuurbloem)

Hoe ziet het schoolaanbod van De Vuurbloem eruit?

Pat: Ik doe dit al heel lang, zowel in lagere als in middelbare scholen. Meestal is het beperkter dan dit totaalproject: een paar klassen, of bijvoorbeeld elk schooljaar telkens hetzelfde leerjaar, zodat na zes jaar de hele school bereikt is. Soms vraagt men ons enkel voor de ‘moeilijke’ klassen. Maar wat we met De Vuurbloem brengen is waardevol voor álle leerlingen en dus niet enkel als zich problemen voordoen. Dat vond ik net zo mooi aan dit project in Etterbeek: de héle school werd tegelijk ondergedompeld in dit model. Dan hoorde je bijvoorbeeld op de speelplaats iedereen dezelfde termen gebruiken. Je voelde hoe het leefde bij de jonge én de oudere leerlingen, en bij de leerkrachten.

Deze school pikte ook goed in op wat ik altijd zeer sterk aanraad: een sessie vooraf met de leerkrachten. Zo kunnen zij, zonder zich bedreigd te voelen door de aanwezigheid van hun leerlingen, rustig kennismaken met dit totaal nieuwe model van omgaan met elkaar. Of iedereen onmiddellijk ‘mee’ was? Nee, in het begin

is dat altijd gemengd, er zijn believers en non-believers. Het helpt natuurlijk als - zoals hier - de directie er sterk achter staat. Zij had mij al bezig gezien in klassen van andere scholen. Daarom durfde zij het aan om dit keer met de hele school er tegenaan te gaan! Daarenboven konden ook de ouders een sessie volgen over het model. Wie aanwezig was kon het dan weer doorvertellen aan andere ouders, en de kinderen begonnen thuis ook het model te gebruiken...

Een dergelijk ‘totaalproject’ is dus voor álle leerlingen en mikt eerder op voorkomen dan genezen?

Pat: Het is inderdaad ideaal dat we met het model a.h.w. ‘preventief’ kunnen werken in plaats van pas in te grijpen als de zaken flink verkeerd lopen. Ik zie

hetzelfde met de vormingen van De Vuurbloem voor gezinnen: jammer genoeg schrijft men zich er vaak voor in om moeilijke conflicten op te lossen, zoals met jongeren in de puberteit. Zou het niet goed zijn als álle jonge ouders de gelegenheid zouden krijgen om eens stil te staan bij het ouderschap, en bij wat opvoeden is of kan zijn? Een cursus, of gewoon al een reeks ontmoetingen met andere jonge ouders? Nu worden zij er meestal in geworpen; ze doen het dikwijls zoals ze het van hun eigen ouders hebben gezien: 'het zal toch allemaal zo slecht niet geweest zijn...?' In dergelijke ontmoetingen kunnen we erbij stilstaan hoe men als kind zelf is opgevoed - thuis en op school: wat heeft mij toen deugd gedaan, wat heeft me pijn gedaan?

Ik zie bijvoorbeeld op gezinsweekends ontzettend veel gezinnen die volgens het Meerdere-mindere model functioneren. En het is niet makkelijk hoor: tot inzicht komen en toegeven dat men in feite niet op de beste manier bezig is. Veranderen vraagt moed en engagement, en het is sterk als je jezelf - en ook hoe je ouders het deden - in vraag durft stellen. Dat geldt ook voor leerkrachten in hun omgang met de leerlingen. Zowel voor die gezinnen als voor die leerkrachten is het dan nuttig om met een model, een kader te kunnen werken, een houvast voor het 'hoe'; want we willen waarden doorgeven, maar hoe doe je dat, en hoe vermijd je dat het verkeerd draait?

De opvolging na de projectdagen is zeer belangrijk. Welke vormen kan dat aannemen?

Pat: Soms voelen leerkrachten zich nog niet klaar om het model in de praktijk toe te passen. De opvolging

door de directrice was in deze school dan ook een zeer grote steun. Op personeelsvergaderingen of opvolgessies merkte ik hoe zij in tussenkomsten zélf het M-m-E model gebruikte en dus toonde hoe het theoretische model in de praktijk werkt. Daardoor gaf zij antwoorden aan wie met vragen zat, en haalde zij volgens mij (gedeeltelijke) non-believers onder de leerkrachten over de streep.

Die opvolging neemt ook andere vormen aan: er kwam in Etterbeek ook een sessie met de nieuwe leerkrachten bij het begin van het volgende schooljaar; en bij problemen kon men De Vuurbloem altijd opnieuw inschakelen. Zo keerde ik ter opvolging enkele keren naar de school terug om met individuele leerlingen op aanvraag gesprekken te voeren over problemen op school, en hen te helpen om in hun situatie het model te herkennen en toe te passen. En, niet te vergeten: de set posters van Jef en Lien die ik in elke klas achterliet. Ze vormen een heel belangrijke houvast voor de rest van het schooljaar: een essentiële vorm van opvolging, want de leerkracht én de leerlingen grijpen er voortdurend naar terug. Zulk een poster is inderdaad een dankbaar instrument: Jef is dik, en in de klas kunnen we bespreken wat over deze Jef gezegd wordt en wat zijn gevoelens zijn, zonder het te moeten hebben over het corpulente kind dat in onze klas zit!

Maak je met het model de leerkrachten niet onzeker over hun gezag bij de leerlingen?

Pat: Het is inderdaad een ingrijpende verandering en de angst om autoriteit te verliezen is zeer goed te begrijpen. Maar ik stel dan telkens de vraag: welke

soort autoriteit heb je nú, met welke gevolgen, en ben je daar echt tevreden over - bijvoorbeeld dat je leerlingen bang zijn? Laat ons daar even bij stilstaan. Ja, het is moeilijk. Maar wát is er in feite moeilijk? Niet de toepassing zelf van de Evenwaardigheid, maar wel de overgang ernaar, vanuit het M-m model. Die M-m patronen zitten diep ingeworteld, het vergt als het ware een cultuurwijziging. Maar wees gerust: Evenwaardigheid is geen zwakte, integendeel. Wel ga je je autoriteit nu op een ándere manier opbouwen. Onder meer door zélf ook te luisteren, door consequent te zijn, door het voorbeeld te geven, en door voortdurend het waarom te bespreken. Het is zoveel beter als een kind iets doet omdat het inziet waaróm het zo hoort, dan omdat er anders straf volgt. Dat alles zonder al te rigide te zijn...

Deze andere vorm van autoriteit beoogt ook niet dat het kind zich gaat gedragen louter hoe jij het wilt, maar wel op een manier geïnspireerd vanuit de Evenwaardigheid; en dan kan het resultaat soms anders zijn dan wat jij eerst verwacht had... Soms vinden ze dingen waar jij niet aan gedacht had: prachtig toch?

En dat alles betekent, in het begin: veel zoeken. We hebben daarom achteraf nog bijeenkomsten met alle leerkrachten gehad. Jammer genoeg hadden we geen tijd om ook nog met rollenspelen te oefenen rond klassituaties, dat was nog idealer geweest. Wel hadden we het op een vergadering bijvoorbeeld over straffen en belonen, bekeken vanuit het M-m-E model.

Hoe beoordeel je zelf dit totaalproject in deze school?

Pat: Mijn eigen indruk was dat we met de leerlingen een warme band hadden, dat ze zich gerespecteerd voelden, dat ze goed hun zeg konden doen. Klaarblijkelijk omdat we met hen omgingen op een manier waarbij we de Evenwaardigheid gewoon in de praktijk toepasten. Daardoor gingen ze zich als vanzelf ook meer openstellen. Wellicht opende dat voor hen deuren: ze gaven mij de indruk het model goed te herkennen, ik had het gevoel dat ze ‘mee’ waren.

Niet makkelijk was is de meertaligheid van deze leerlingen. Ik merk het verschil als ik net dezelfde begrippen en woorden gebruik in een puur Nederlandstalige school. Termen zoals ‘escalatie’, ‘opkroppen’, Evenwaardigheid... zijn op zich echt niet te moeilijk, maar hoe gemengder een klas is, hoe moeilijker het wordt om alles voor iedereen duidelijk te maken. Daar is nu eenmaal niets aan te doen. En we moeten het probleem niet overdrijven.

Kleuterklassen zou ik niet meer op deze manier aanpakken. Een halve of hele dag werken met een klas vormt een geweldig bombardement van indrukken voor de leerlingen. Ik werkte al wel vaak met kleuters, maar dan in gezinsverband. In een kleuterklas bleek het te zwaar, zeker omdat het door een ‘vreemde persoon’ gebracht werd. Het is inderdaad beter als het komt van de juf die ze al lang kennen en vertrouwen. En over langere tijd gespreid, al doende, in plaats van alles samengeperst op die ene voormiddag. Dus als het in

een van de twee kleuterklassen niet goed lukte, was dat niet te verwonderen.

Had je niet beter meer tijd besteed aan de Evenwaardigheid en minder lang stilgestaan bij het Meerdere-mindere model?

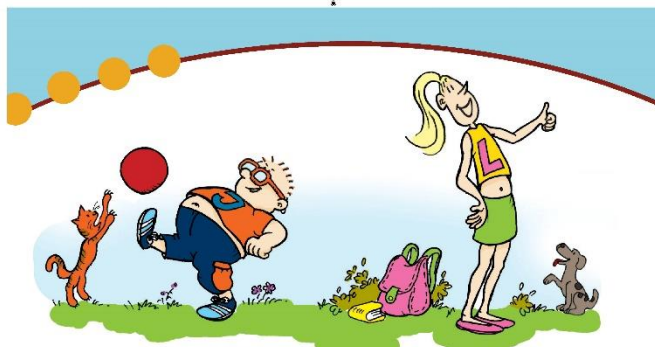
Pat: Ja, de leerkrachten krijgen graag concrete voorbeelden: hoe moet het nu verder, van de M-m naar die E van de Evenwaardigheid? Daarom zou het goed zijn om daar nog een specifieke vervolgssessie met oefeningen rond te doen met de leerkrachten.

In klassen waar ik een volledige dag kwam, werkten we in de namiddag zo veel mogelijk met de Evenwaardigheid. In sommige klassen hadden we daar echter wat te weinig tijd voor.

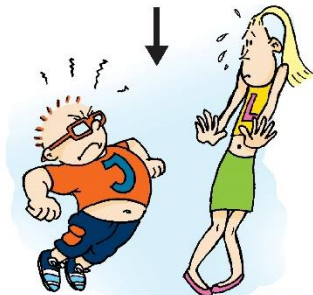
Maar uit ervaring - ook met volwassenen - weet ik dat dit deel zeker niet te vroeg mag komen. Eerst moet het Meerdere-mindere systeem voor de ganse klas of groep heel goed duidelijk geworden zijn. We moeten eerst inzien waar we nú gewoonlijk mee bezig zijn: bijvoorbeeld de escalatie, en dat gedrag bij onszelf leren herkennen. Als we te ongeduldig de Evenwaardigheid als oplossing gaan bekijken, verliezen we - ook volwassenen - de belangstelling, merk ik. Want we zien niet in waartegenover deze E als alternatief bekeken kan worden.

Bijlagen

1. De drie posters van Jef en Lien

verschillen

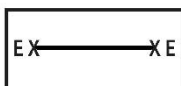
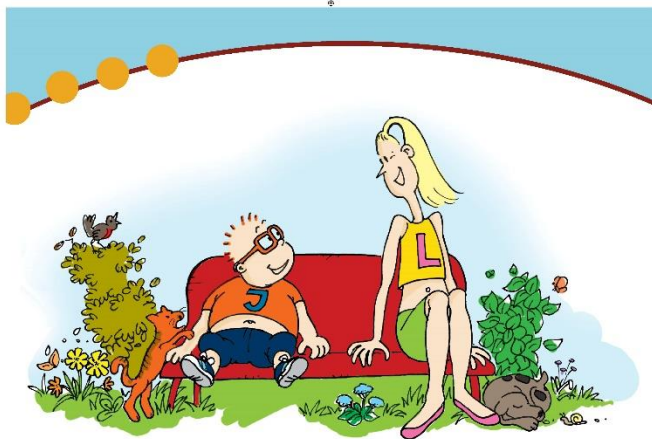
Meerdere

minder

Meer info op www.tamult.be

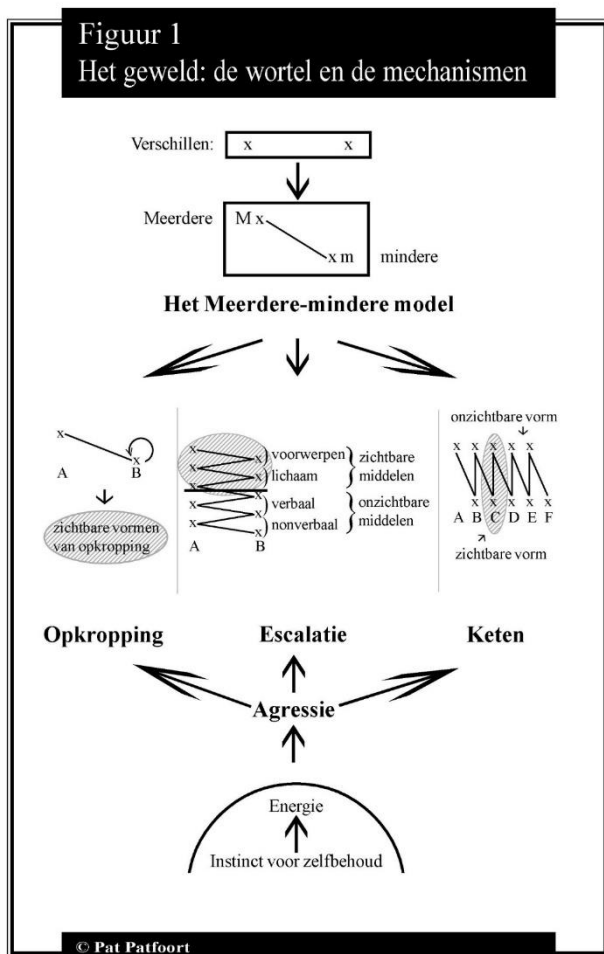

Evenwaardigheid

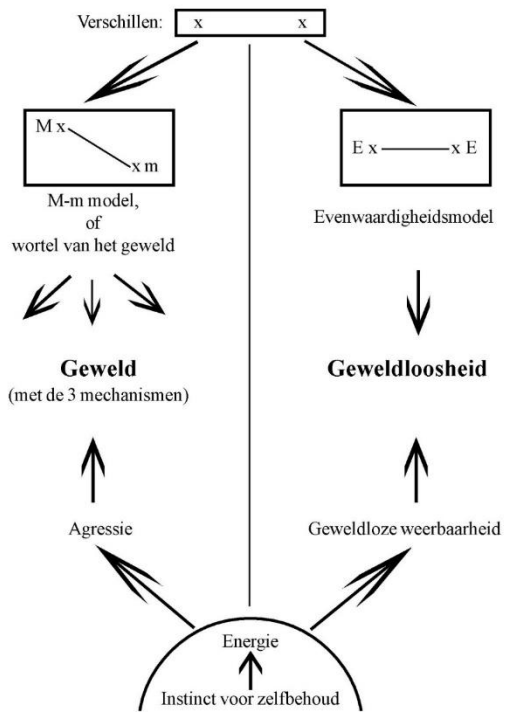
Onszelf en anderen aanvaarden zoals we zijn
 Vragen naar "waarom"
 Luisteren naar de gevoelens
 Met "ik" spreken en niet met "jij"
 Positieve bevestiging aan elkaar geven

Meer info op www.tumult.be

2. De figuren

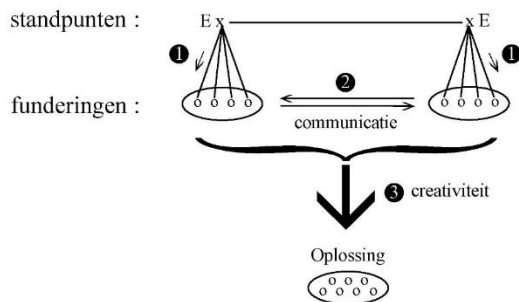

Figuur 2
Geweld versus Geweldloosheid

© Pat Patfoort

Figuur 3
De uitwerking van de Evenwaardigheid

December 2014

Met dank aan de Lyons Club Brugge voor de financiële ondersteuning

Verantwoordelijke uitgever:
Pat Patfoort

Verslag en foto's:
Peter Jochems
p.jochems@telenet.be

De Vuurbloem

Secretariaat & algemene info:

Marleen Lemmens - info@devuurbloem.be -
www.devuurbloem.be - Generaal Lemanlaan 126 8310
Brugge

Voor aanvragen en inlichtingen rond voordrachten en vormingssessies:

Jan Rutgeerts (ons secretariaat bij Tumult, te bereiken tijdens de kantooruren, uitsluitend voor vormingen en voordrachten) tel.: 015 43 56 96